

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ДОРΟΣЛИХ

Л. В. ВІКТОРОВА, доктор педагогічних наук,

завідувач кафедри соціальної роботи та інформаційних технологій в освіті

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: viktorova17@ukr.net

Анотація. Проаналізовано розумові процеси засвоєння лексичних одиниць іноземної мови, нейрофізіологічні механізми переходу від сприйняття іноземної лексики до їх розуміння та вживання в мовленні, причини виникнення «мовної тривожності» та «мовних бар'єрів», що негативно впливають на процес засвоєння іноземної лексики та шляхи їх подолання.

Ключові слова: психологічні засади, засвоєння іноземної мови, відчуття, сприймання, назви і поняття.

Актуальність. Здатність до вільного спілкування іноземною мовою є однією з професійно важливих якостей, наявність якої обумовлює успішність виконання посадових обов'язків і службових завдань безпосередньо під час професійного іноземного спілкування.

У практиці викладання та вивчення іноземних мов наявні мовні та лінгвістичний бар'єри, що виникають внаслідок розбіжності між мовними словниками комунікантів (обмеженим лексиконом одного комуніканта і багатим – іншого). Тому, для успішного оволодіння іноземним мовленням необхідне засвоєння нових лексичних одиниць, формування і подальше розширення реального й потенційного словникового запасу, а також розвиток лексичної здогадки. Реалізація цієї мети вимагає тренування і розвиток цілого комплексу психічних процесів: уваги, пам'яті, мислення, уяви. При засвоєнні іноземної лексики формуються нові способи позначення понять, відомих з попереднього досвіду і закріплених в рідній мові, розкриваються нові способи передачі інформації про навколишню дійсність іноземною мовою засобами своєрідної сітки лексико-семантичних відношень притаманних даній мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що багато вітчизняних та зарубіжних дослідників досліджували особливості професійного спілкування. Збагачення мовлення майбутніх фахівців професійною лексикою вивчали Б. Глухов, Є. Копіца, Л. Прокопенко; методичні засади роботи із засвоєння лексичних одиниць – М. Баранов, О. Горошкіна, Т. Донченко, С. Караман, І. Кучеренко, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, А. Нікітіна, М. Пентиліук, М. Шкільник та інші вчені.

Надзвичайно цінними є праці вчених, що досліджували засвоєння нових наукових понять на психо-фізіологічному рівні (О. Дьомін, П. Лузан). Процес засвоєння понять розкрито у працях П. Блонського і Л. Виготського. Разом з тим необхідні розробки щодо обґрунтування теоретичних та прикладних положень психологічної науки, а також психолінгвістики щодо принципів засвоєння системи знаків, кодування та декодування інформації, а також методики навчання іноземної лексики.

Мета дослідження – обґрунтувати психологічні труднощі при навчанні іноземної мови та психолого-педагогічні умови подолання «мовної тривожності» та «мовних бар'єрів», що негативно впливають на процес засвоєння іноземної лексики.

Методи дослідження. Для вирішення цього завдання був застосований комплекс методів: аналіз, систематизацію, узагальнення філософської, психологічної, навчально-методичної літератури, концептуальний та порівняльний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення. Розуміння іноземних лексичних одиниць виникає тоді, коли мовні одиниці сприймаються і розпізнаються. Механізми цього процесу ґрунтуються на тому, що в корі головного мозку створюються нервові зв'язки, за допомогою яких різноманітні звукові образи (акустичні мовні сигнали) виявляються пов'язаними при сприйнятті в окремі блоки: слова – в надфразовій єдності, фрази (де слова розташовуються не хаотично, а слідуєть один за одним у певному порядку) і особливі ритмічні групи, звукосполучення – в слова. Це призводить до встановленню між ними

особливих стереотипних зв'язків, які в процесі сприйняття знаходять своє відображення відповідних зв'язків в корі головного мозку. При засвоєнні іншомовного слова оцінюється зміст, а не запам'ятовується послідовність букв в ньому. Одночасно розуміння іншомовної мови на початкових етапах навчання починається на рівні цілих фраз, як єдиного цілого, і тільки лише після цього настає етап розкладання їх на складові елементи. За допомогою тих же сталих зв'язків, фрази, так само як і слова, здатні надалі розкладатися на мовні одиниці, особливо при включенні розумових операцій. Виникає і закріплюється ціла система таких нервових зв'язків, завдяки якій звуковій образи сприймаються, впізнаються та засвоюються.

Засвоєння нових лексичних одиниць на психо-фізіологічному рівні досліджували науковці Санкт-Петербурзької школи Н. Бехтеревої [6]. Науковці описали закономірності сприймання нових слів та нейроенергетичну активність головного мозку.

Спостереження проводилися в Інституті нейрохірургії під керівництвом академіка Н.Бехтеревої із застосуванням приладів, що фіксують нейроенергетичну активність нейронних популяцій, перебіг біоелектричної реакції (нейроенергетичну активність головного мозку) на сприйняття іншомовного, малознайомого реципієнту слова та роботу мозку у безплідних пошуках внутрішніх партнерів на малознайомі слова, що призводять до стану генералізації нейронних зв'язків, виникнення астеничних емоцій, відчуття безсилля, роздратування.

Вчені довели, що в процесі «заміщення» елементів рідної мови елементами іноземної студенти відчувають досить високий рівень мовної тривожності, яка негативно впливає на мовленнєву діяльність навчаються в широкому сенсі слова. Сам термін «мовна тривожність» був введений фахівцями в області когнітивної психології [8; 9; 10], які помітили, що при засвоєнні іншомовної лексики деякі суб'єкти відчувають досить високий рівень ситуативної тривожності, що проявляється в типових для подібного стану емоційних симптомах напруженості, як результати змін в фізіологічних процесах. Ознаками стану напруженості є психологічні складнощі, які виникають у процесі сприйняття іншомовної лексики. Мовна тривожність може призвести до відповідних явищ та «мовних бар'єрів», які знайшли своє відображення в зарубіжній науковій літературі з психології – «debilitating language anxiety» [11], коли у слухачів чітко виражені негативні емоції. Тому, перед викладачем постає проблема пошуку методів і прийомів зняття й зменшення дії таких явищ, як «мовна тривожність» та «мовні бар'єри», посилення психологічної комфортності процесу навчання та оволодіння іноземною мовою. Експериментальні дослідження з подолання «мовних бар'єрів» і дослідження різних об'ємів інформації вивчав болгарський вчений Г. Лозанов [8]. Науковець обґрунтував бар'єри (критично-логічний та інтуїтивно-афективний), що оберігають мозок від перенапруження, і отримав такі результати: вивчені протягом одного заняття з іноземної мови 20-30 нових лексичних одиниць як правило засвоюються, більше 50 лексичних одиниць – засвоєння іде на спад. Психотерапевт за фахом, Г. Лозанов дійшов висновку щодо можливості використання у навчанні іноземних мов неусвідомлених резервних можливостей, які він спостерігав у своїх пацієнтів. Учений як лікар-сугестолог довів, що за деяких умов засвоюються 100 лексичних одиниць за одне заняття з іноземної мови. Його сугестивна методика сприяє усуненню психотравматичних факторів (скутості, страху, побоювання можливих помилок, замкнутості, некоммунікбельності, труднощів у подоланні стереотипів рідної мови та «мовного бар'єру» іноземної). Такий вплив, на думку Г. Лозанова, створює сприятливі передумови для організації іншомовного мовленнєвого спілкування. Крім того, розкриває резервні можливості щодо запам'ятовування значного обсягу лексичних одиниць. В. Петрусинський вдало повторив експеримент Г. Лозанова на технічній основі (функції викладача виконувала автоматизована система) і простежив умови подолання відповідних бар'єрів сприйняття і засвоєння лексичних одиниць [10].

Спостереження за особливостями процесів сприйняття та засвоєння лексичних одиниць іноземної мови М. Лили доводять, що труднощі засвоєння іншомовної лексики виникають передусім тому, що студентам доводиться переосмислювати раніше засвоєні в рідній мові поняття [7, с. 40]. В той час як формування понять – складний діалектичний процес, який здійснюється за допомогою методів порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, ідеалізації, узагальнення тощо. Перехід від пізнання до логічного мислення

характеризується перш за все переходом від сприйняття та уявлення предметів, явищ, дій до їх відображення у вигляді понять.

Тривалий час у психології і освітній практиці панувала думка, що поняття не мають «власної внутрішньої історії розвитку», вони не розвиваються, а тільки засвоюються в готовому вигляді [1]. Відтоді теорія і методика викладання окремих дисциплін подекуди і до сьогодні обмежується передаванням студентам готових знань і окремих понять. Л. Виготський виступив з критикою такого підходу до засвоєння понять, вчений пов'язав розвиток понять з розвитком мислення. Поняття – це не просто сукупність асоціативних зв'язків, які засвоюються з допомогою пам'яті, не автоматична розумова навичка, а складний акт розумової діяльності. Для засвоєння поняття потрібно, щоб думка піднялась у своєму внутрішньому розвитку на вищий щабель для того, щоб у свідомості виникло поняття. За даними психології, поняття на будь-якій стадії розвитку є актом узагальнення. Водночас незаперечним результатом усіх психологічних досліджень є положення, що поняття, психологічно представлені як значення слів, розвиваються. Сутність їх розвитку полягає насамперед у переході від однієї структури узагальнення до іншої. Будь-яке значення слова - це узагальнення, однак значення слів розвиваються. Л. Виготський зазначає, що в той момент, коли людина вперше засвоїла нове слово з певним значенням, «розвиток значення на цьому не завершився, а тільки започаткувався» [5, с.153].

Г. Лозанов, а також М. Лиля наголошують на тому, що людина за допомогою слів закріплює інформації про навколишню дійсність іноземною мовою засобами своєрідної сітки лексико-семантичних відношень через відчуття і сприйняття усного чи друкованого слова, які ведуть до формування образів та понять та залежать від великої кількості спонукальних, мотиваційних і емоційних чинників [7; 8]. Нейрофізіологічні характеристики сприйняття інформації та схильність до переживання негативних та позитивних емоцій та стан «тривожності» описала Г. Макаричева [9]. Дослідниця визначила специфіку засвоєння лексичних одиниць залежно від індивідуально-особистісних рис і статі, а також особливості сприймання та осмислення образу, що відбувається на основі аналізу, порівняння, узагальнення об'єкта сприймання. Відомо, що мовний сигнал не надходить у мозок людини ізольовано, лише у вигляді мовних знаків і кодів, він завжди супроводжується масою екстралінгвістичних стимулів, і в його сприйнятті працюють відразу всі органи чуття і всі види аналізаторів. Фонетичні, граматичні, синтаксичні, лексичні одиниці постійно акомпанує цілою гамою чуттєвих і рухових. Дані електрофізіологічних і магніто резонансних досліджень показують, що етапи сприймання асоціюються з відчуттями, в результаті чого виробляються нейронні зв'язки, що відповідають за сприймання мови, являють собою не тільки «систему потенційних мовних правил», але поєднані з внутрішніми чуттєво-руховими кодами. Тобто, в основі оволодіння лексичною одиницею лежить її складний слухо-зорово-моторний образ, який формується в ході введення і пояснення лексики й стабілізується в ході мовленнєвого тренування та практики.

Відомо, що навчання іншомовної фахової лексики майбутнього фахівця не може відбуватися стихійно, цей процес вимагає цілеспрямованої та наполегливої праці. Успіх забезпечується вибором відповідних методів навчання як способів упорядкованої роботи викладача і організації навчально-пізнавальної діяльності студентів з виконання дидактичних завдань, спрямованих на засвоєння лексичних одиниць. Для покращення сприймання іншомовної лексики можна застосовувати методи групової дискусії, тренінги та імітаційно-ігрові технології [3]. Вправи на імітацію, аналіз вимовлення близьких за звучанням лексичних одиниць, ігри зі словами, які пов'язані з відгадуванням зашифрованих слів або речень (словограми, чайнворди, кросворди, ребуси) сприяють формуванню іншомовної комунікативної компетентності студентів, забезпечують позитивну мотивацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, дають можливість опанувати необхідним понятійним апаратом та потренувати пам'ять.

Крім реалізації системи методів, що ґрунтуються на комунікативному та імітаційно-ігровому підходах важливою умовою ефективного оволодіння студентами іноземною мовою є відбір та оптимізація змісту навчального матеріалу відповідно до пізнавальних можливостей студентів [2, с. 25].

Відбираючи матеріал шляхом логічного структурування, необхідно зважати на принципи та критерії його відбору. Лексичний матеріал відбирається з урахуванням таких критеріїв: комунікативної цінності, професійної орієнтованості, частотності відібраної

термінології, семантичної й словотвірної цінності, сполучуваності та зразковості, доступності навчального матеріалу для студентів із різним рівнем базової підготовки; адекватного співвідношення рівня складності навчального матеріалу та індивідуальних можливостей студентів.

Суттєво підвищити рівень відбору мовного навчального матеріалу можна шляхом раціонального врахування принципів відбору: загальнодидактичних принципів (науковості, систематичності й послідовності, зв'язку теорії й практики, наочності, наступності та перспективності, доступності, свідомості та активності, міцності засвоєння знань і навичок) та специфічних принципів (системності відібраного змісту, його міжпредметної координації).

Вивчення досліджуваної проблеми, дає підстави вважати [2, с. 26], що є відбір та оптимізація змісту навчального матеріалу сприяє стимуляції та розвитку пізнавальних можливостей студентів. Без аналізу пізнавальних можливостей, уявлень про досягнутий рівень їхнього розвитку неможливо сформулювати розвивальні цілі навчання, які вказують на можливість дидактичної обробки (ускладнення чи спрощення) матеріалу, що вивчається; на доцільність підвищення складності його вивчення в інтересах успішного розвитку добре підготовлених студентів і на зменшення цієї складності для слабких студентів. Відомо, що рівень розумової працездатності не є сталою величиною, він змінюється протягом доби й складається з кількох фаз [4, с. 140]. Цю особливу динаміку розумової працездатності потрібно враховувати, передбачаючи часовий перерозподіл навчального матеріалу згідно з тенденцією до ознайомлення з новою іншомовною лексикою на початку заняття, коли сприйняття студентів більш активне.

Очевидно, що сприйняття залежить від організації уваги. Результати дослідження цього психічного явища є основою для визначення специфічних педагогічних вимог до організації ефективного сприйняття студентами нової іншомовної лексики: 1) сприйняття є більш ефективним, якщо підключені різні аналізатори (студент чує нове слово, бачить його графічне вираження, вирішує комунікативні завдання з новою лексемою); 2) сприйняття активізується, якщо студент знає, що він буде зараз використовувати іншомовну лексику (наприклад, викладач повідомляє, що наприкінці заняття студенти виконають завдання з відгадуванням зашифрованих нових слів); 3) щоб сприйняття було продуктивним, необхідно викладати нову лексику окремими смисловими частинами.

Для засвоєння іншомовної лексики студент зобов'язаний сприйняти лексичні одиниці, зрозуміти та запам'ятати їх. При запам'ятовуванні особливу роль відіграють повторення, які повинні бути не лише частими, а й свідомими. Осмислене запам'ятовування значно економніше від неосмисленого, відповідно, вирішальну роль в утриманні й відтворенні відіграє розуміння. Крім того, із процесами пам'яті безпосередньо пов'язаний інтерферуючий вплив різноманітних факторів на формування мовленнєвих умінь та навичок. Інтерференція – порушення мовної норми під впливом іншої мовної норми. Виділяють інтерференцію зовнішню (вплив інших мов) та інтерференцію внутрішню (вплив схожих елементів один на одного в межах однієї мови). Розмежовують інтерференцію на рівні мови та на рівні мовлення. Основним прийомом подолання інтерференції є використання зіставлень: як міжмовних, так і внутрішньомовних. Прийом зіставлення застерігає від інтерферуючих впливів, активізує логічне мислення студентів, розвиває їхню увагу, виключає механічність заучування. Зіставлення – це один з основних засобів для поглиблення розуміння з метою кращого запам'ятовування. Тому, врахування особливостей сприймання іншомовної лексики, правильно організоване спостереження, ціль якого помічати і знаходити істотні ознаки (схожості і відмінності) в предметах і явищах, визначати взаємозумовленість та взаємозв'язки між ними і на цій основі робити узагальнення, використання педагогом диференційованого підходу у навчанні, як при поясненні, так й у використанні вправ на зіставлення і порівняння конкретного матеріалу, виділення певних ознак лінгвістичного явища, причинно-наслідкових зв'язків у ньому неодмінно призведе до успіху у засвоєнні іноземної мови [7, с. 41].

Важливу роль серед процесів запам'ятовування відіграє групування матеріалу та зіставлення вивченого з тим, що вже відомо. Структуровані знання іншомовної лексики втримуються в пам'яті студентів довше. Отже, ураховуючи особливості пам'яті, знайомити студентів із новою лексикою потрібно в певній послідовності.

Значну роль у повноцінному засвоєнні та відтворенні іноземної лексики може відігравати емоційна пам'ять (її забезпечує емоційність, інтерес до іноземної мови, культури,

історії). Таким чином, якість процесів запам'ятовування, збереження та відтворення залежить від того, яке значення має для студента вивчення іноземної професійної лексики, чи з'явився в нього ланцюжок дій (потреба – бажання – пізнавальний інтерес – мотив).

Отже, враховуючи доробки науковців, власний досвід щодо обставин успішного оволодіння студентами іноземною мовою та подолання психологічних труднощів, ми виокремили такі психолого-педагогічні умови: цілеспрямований відбір і структурування змісту мовного навчального матеріалу відповідно до пізнавальних можливостей студентів; систематична мотивація та стимулювання пізнавального інтересу; реалізація системи методів, що ґрунтуються на комунікативному та імітаційно-ігровому підходах та створення повноцінного мовного середовища.

Висновки і перспективи. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є вивчення особливостей навчання іноземної мови як складової професійної підготовки майбутніх фахівців, пошук ресурсів розвитку професійних іншомовних здібностей, які дозволяють уникати комунікативних конфліктів і досягати ефективної взаємодії при виконанні службових завдань під час професійного іншомовного спілкування.

Список використаних джерел

1. П. П. Блонский, *"Развитие представлений в школьном возрасте"* : избр. психол. произведения. Москва, Россия: Просвещение, 1964.
2. Л. В. Вікторова, "Навчання іноземних мов студентів нефілологічних спеціальностей: сучасні підходи, методи та умови", *Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*, вип. 63, Ч.2, с. 20-28, 2010.
3. Л. В. Вікторова, О. С. Комарова, "Використання імітаційно-ігрового підходу у процесі вивчення іноземної мови", *Вища школа*, №9, с. 62-67, 2012.
4. А. М. Гуржій, Ю. О. Жук, В. П. Волинський, *"Засоби навчання"* : навчальний посібник для студентів вузів та слухачів підвищення кваліфікації. Київ, Україна: 1997.
5. Л. С. Выготский, *"Мышление и речь"*. Москва, Россия: Лабиринт, 2001.
6. А. І. Дьомін, П. Г. Лузан, О. А. Дьомін, "Теоретичні і методичні основи формування вмінь та навичок професійної термінології", *Педагогіка і психологія професійної освіти*, №3, с. 51-62, 1999.
7. М. В. Лиля, "Врахування особливостей сприймання в засвоєнні лексичних одиниць іноземної мови", *Психолінгвістика*, № 2, с. 34–42, 2008.
8. Г. К. Лозанов, *Суггестология*. София, Болгария: 1971.
9. Г. О. Макаричева, *"Нейрофізіологічний аналіз сприйняття емоційно значущих стимулів у людини"* : автореф. дис. ... канд. біол. наук : спеціальність 03.00.13 «Фізіологія людини і тварин». Сімферополь, Україна: 2010.
10. В. В. Петрусинский, *"Акмеологические основы построения автоматизированных систем интенсивного обучения"* : дисс. ... д-ра педагог. наук : 19.00.13. Москва, Россия: Российская академия управления, 1994.
11. С. Haekyung, "Korean elementary esol students` English language anxiety and defense mechanism in the esol and mainstream classes: theoretical and pedagogical implications for tesol" : diss. ... Doctor of Philosophy, USA: The Florida State University, 2006.

References

1. P. P. Blonskyi, *"Razvytye predstavleniy v shkolnom vozraste"* : yzbr. psykhol. proyzvedeniya, Moskva, 1964.
2. L. V. Viktorova, "Navchannia inozemnykh mov studentiv nefilolohichnykh spetsialnostei: suchasni pidkhody, metody ta umovy", *Novi tekhnolohii navchannia: nauk.-metod. zb. / Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity MON Ukrainy*, vyp. 63, Ch.2, s. 20-28, 2010.
3. L. V. Viktorova, O. S. Komarova, "Vykorystannia imitatsiino-ihrovoho pidkhodu u protsesi vyvchennia inozemnoi movy", *Vyshcha shkola*, №9, s. 62-67, 2012.
4. A. M. Hurzhii, Yu. O. Zhuk, V. P. Volynskyi, *"Zasoby navchannia"* : navchalnyi posibnyk dlia studentiv vuziv ta slukhachiv pidvyshchennia kvalifikatsii, Kyiv, 1997.
5. L. S. Vyhotskyi, *"Myshlenye y rech"*, Moskva, 2001.

6. A. I. Domin, P. H. Luzan, O. A. Domin, "Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia vmin ta navychok profesiinoi terminolohii", *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*, №3, s. 51-62, 1999.
7. M. V. Lyla, "Vrakhuvannia osoblyvosti sprymannia v zasvoienni leksychnykh odynyts inozemnoi movy", *Psykholinhvistyka*, № 2, s. 34-42, 2008.
8. H. K. Lozanov, *Suhhestolohiya*, Sofya, 1971.
9. H. O. Makarycheva, "Neirofiziolohichniy analiz spryniattia emotsiino znachushchykh stymuliv u liudyny": avtoref. dys. ... kand. biol. nauk : spetsialnist 03.00.13 «Fiziolohiia liudyny i tvaryn», Simferopol, 2010.
10. V. V. Petrusynskiy, "Akmeolohicheskye osnovy postroyeniya avtomatyzirovannykh system yntensyvnoho obucheniya": dyss. ... d-ra pedahoh. nauk : 19.00.13, Moskva, 1994.
11. C. Haekyung, "Korean elementary esol students' English language anxiety and defense mechanism in the esol and mainstream classes: theoretical and pedagogical implications for tesol": diss. ... Doctor of Philosophy, USA, 2006.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКИ ВЗРОСЛЫХ

Л. В. Викторова

Аннотация. Проанализированы умственные процессы усвоения лексических единиц иностранного языка, нейрофизиологические механизмы перехода от восприятия иноязычной лексики к их пониманию и употреблению в речи, причины возникновения «языковой тревожности» и «языковых барьеров», негативно влияющих на процесс усвоения иноязычной лексики.

Ключевые слова: психологические основы, усвоение иностранного языка, ощущение, восприятие, названия и понятия.

PSYCHOLOGICAL FEATURES FOREIGN LANGUAGE TRAINING ADULTS

L.V. Viktorova

Abstract. Analyzed the mental processes of assimilation of lexical units of a foreign language and neurophysiological mechanisms of the transition from sensory perception of foreign vocabulary to their understanding and use of speech, causes "language anxiety" and "language barrier" that negatively affect the process of learning a foreign language vocabulary.

Key words: psychological bases, learning a foreign language, sensation, perception, names and concepts.

УДК 378.147

РОЛЬ БАКАЛАВРСЬКИХ І МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ НІМЕЦЬКИХ ІНЖЕНЕРІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

В. М. ГАРАСЮТА, аспірант

*Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ,
E-mail: volodymer@bigmir.net*

Анотація. У статті розглянуто місце і роль випускних робіт у професійній підготовці майбутніх інженерів аграрного профілю у закладах вищої освіти Німеччини. Акцентовано на змістових особливостях бакалаврських і магістерських робіт. Проаналізовано формальні вимоги до вибору теми, написання, оформлення і захисту бакалаврських і магістерських робіт.

Ключові слова: бакалаврська робота, магістерська робота, зміст, термін виконання, тема, захист, інженер аграрного профілю.

Актуальність (Introduction). Навчання у Німеччині є унікальним досвідом здобуття освіти для кожного студента, незалежно від освітнього ступеня і фаху. Особливий інтерес становлять питання, пов'язані з випусковими роботами студентів-інженерів, які отримують